

A vadászat és a természetvédelem kapcsolatának magyarországi története

A vadászatot és a természetvédelmet, mind a szakmai körök, mind a szélesebb közvélemény általában ellentétes fogalomként értelmezi. Holott a vadászok részéről is és a természetvédelmi szakemberek közül is többen igyekeznek ezt a vélekedést megcáfolni. Mielőtt a történetileg is bemutatható közös vonásokra rátérnénk, le kell szögeznünk:

A vadászat és a természetvédelem addig jelenthet kétséget kizáró harmóniát, amíg a vadászt kizárólag csak a természet szeretete és élvezése vezérli. Ilyen szinten elképzelhető, hogy egy kulturáltan gondolkodó vadászember tevékenysége olyan természethasználatot jelent, amely nem sérti a védelem elgondolásait. Mikor azonban fokozottabb igények lépnek fel a sport és a jövedelemszerzés terén, a vadgazdálkodássá fejlődött viszonyok között, ez már számos természetvédelmi kérdést is felvet.

Itt ugyanis csak a vadgazdálkodásban érdekelt fajok (vagyis az adott élő rendszernek egy aránytalanul kis hányada) határozzák meg a vadgazda érdekeltségét, aki oly módon iparkodik az ökológiai körülményeket befolyásolni, hogy e néhány vadászható állat mennyiségi és minőségi adottságait a lehetőségek felső határáig fejlessze.

Ezzel szemben a természetvédelem az ökoszisztémák teljességét igyekszik minél természetyszerűbb, de még mesterkéltségek között is minél harmonikusabb állapotban tartani. Ettől legfeljebb olyankor tér el, ha ezt egy veszélybe került faj vagy valamilyen élettelen érték mentése kívánja meg. A természetvédelem számára nem kívánatos, ha a vadgazdálkodás mesterséges vaddúsítással, vagy egyéb módon eltorzítja az életközösségek arányait. Nem ért egyet az egyoldalúan trófeaminőségre törő szelekcióval, félve a

genetikai elszegényedésnek előbb-utóbb várható bekövetkezésétől. Nem érthet egyet idegen vadfajok meghonosításának igényével sem, és nagyon óatosan kezeli az egykor honos állatok visszatelepítésének elképzeléseit. Félti a természet harmóniáját a túldúsított fajok szereplésétől, lépten-nyomon konfliktushelyzetbe kerül a vadgazdálkodást károsító ragadozók miatt.

A vadgazdálkodás tehát egy adott élő rendszeren belül a maga szempontjait szolgáló, külön kis világot iparkodik kialakítani. Ez számos elgondolásban nem egyeztethető a természetvédelemmel össze.

A vadászat mindezek mellett és ezek ellenére - a gazdasági tevékenységen és a sporton kívül - a természetes környezet, benne az élővilág megőrzésének is egyik módja. A vadászat ilyen értelmű meghatározása, felismerése ugyan fokozatosan alakult ki, de a vadászat, vadgazdálkodás története több ponton is kapcsolódik a mai értelmezés szerinti természetvédelemhez. Az egyik ilyen összefüggés a vadon élő állatok *élőhelyének védelme*. Az elmúlt századokban több, természetvédelmi szempontból jelentős intézkedés született, amely a vadfajok élőhelyét is igyekezett megóvni. Gondoljunk az erdők fenntartását biztosító törvényekre vagy a tavak, vízfolyások megóvására.

A természetvédelem és a vadászat másik összefüggési lehetősége a *vadászat korlátozására*. Ez a korlátozás sokféle lehetett (helyre, személyre, időre, vadászati módra stb.), de mindenkor az állatvilág kímélését is jelentette.

A harmadik lehetséges összefüggés a vadfajok *mesterséges szaporítása*, illetve a vad *visszatelepítése* vagy *honosítása*. Különösen az utóbbi időkben értékelődött fel, vált egyre inkább természetvédelmi tevékenységgé is a ritkuló, eltűnő madarak és emlősök zárt, mesterséges körülmények közötti szaporítása és esetenkénti visszatelepítése. Ugyanakkor itt vetődött fel - az előbb már említett természetvédelmi probléma is: vajon

milyen mértékben szabad mesterségesen megváltoztatni egy természetes módon kialakult életközösséget?

Napjainkban a vadászat alárendelve a vadvédelem érdekeinek - mégis az alkalmazott természetvédelem egyik legfontosabb ága, ugyanakkor - miként látjuk - a legvitatottabb is. A kérdés további tisztázásához segít bennünket a történeti gyökerek és a közelmúlt *ökológiai, vadbiológiai kutatási* eredményeinek áttekintése, amelyek mind a vadászat, mind a természetvédelem története szempontjából becsesek.

Ha a természetvédelem és a vadászat történetét a honfoglalás korától vezetjük végig, akkor az **élőhelyek védelmét** illetően a *gyepűk* jelentőségére hívhatjuk fel a figyelmet. KAÁN Károly mutatott rá, hogy a gyepűk nemcsak honvédelmi (államszervezeti, politikai) szereppel rendelkeztek, hanem a természetes környezet megóvásának színterei voltak. Biztosították az erdők és a benne élő állatok háboríthatlanságát.¹

A vadászat korlátozására az állatösök tiszteletéből fakadó *tilalmat* említhetjük meg. Tudjuk, hogy Árpád nemzetsége a turulra nem vadászott², mint ahogyan Hunor és Magor sem ejthette el a mondabeli szarvast.

A vadászat korlátozására további érdekes adat I. (Szent) László király rendelete, amivel 1092-ben megtiltotta a vasárnapi vadászatot.³ Nem a vadat akarta ezzel kímélni, hanem a hívők lelki üdvét kívánta megvédeni, mégis érdekes dokumentuma a vadászat tilalmazásának, közvetve a vad védelmének. Ugyancsak vallási megfontolásokból rendelkezett az 1279. évi budai zsinat így: „ ha valamely szerzetesek kutyákkal, madarakkal (sólymokkal) vadászaton éretnek, bárkinek megengedtetik, hogy azokat tőle elvehesse”⁴

Az Árpád-házi királyok idején a vadászatot külön erre a célra rendelt szolgálónép intézte. A solymárok, agarászok

(ebesek) és erdő- és vízóvók jelentősége azonban az uralkodói hatalom hanyatlásával, a királyi birtokok visszaszorulásával csökkent. A király a birtokadományozásokkal a vadászati jogot is átadta, különösen a jövevényekkel (telepesekkel, hospesekkel) szemben volt engedékeny. IV. Béla például 1265-ben a hospeseknek megengedte, hogy azok a vadászatot bármilyen eszközzel űzhetik.⁵ A király legfeljebb csak egyes, ritkább vadfajok vadászati elejtésének jogát tartotta fenn magának. Például V. István (uralk. 1270-1282) az elzászi hospeseknek nem engedte meg a bölény vadászatát, hanem arra maga kívánt vadászni.⁶

A vadászati tilalmak azonban kevésnek bizonyultak egyes vadfajok megmentésére. Így a mai természetvédelem legnagyobb problémájával, a *fajok kipusztulásával* már a középkortól kezdődően találkozunk. Az őstulok eltűnését a tatárjárás utáni időkre teszik. A jávorszarvas a XV-XVIII. században fordult elő - váltóvadként - utoljára. A bölény utolsó példányait a XVIII. század második felében ejtették el.⁷ Ugyanerre az időre tehető az utolsó vadkecskének elejtése is, bár itt az adatok meglehetősen ellentmondásosak.⁸ Az említett vadfajok eltűnésében az élőhely változása (tehát a lakosság szaporodásával az erdőirtások, lecsapolások stb.) és a vadászat egyenlő súllyal estek latba.

A vad helyhez szoktatása, esetleges **szaporítása**, a vadászati lehetőségek, eredmények növelése nem volt idegen a középkor vadászatától sem. A *vadaskertek* létesítése szintén ezt a célt szolgálta. (Az eredeti tartalomra, az uralkodó vadállatokra is kiterjedő hatalmának jelképes megfogalmazására ZOLNAY László mutatott rá.⁹) Ugyanakkor ezzel lehetőséget adtak új, a Kárpát-medencében addig *idegen vadfajok megtelepítésére is*. Így tudjuk, hogy például a dám és a fácán a XV-XVI. században vadaskerti vadként fordult elő.¹⁰

A vadászat tilalmazását illetően alapvető fontosságú II. László 1504. évi V. törvénye. Kimondta ugyanis a jobbágyi

kötelezettségét elhanyagoló *parasztok vadászattól való eltiltását* (18.cikk): „*hogy ezentúl semmiféle jobbágy vagy parasztszarvasokat, dämuvadakat, nyulakat, vaddisznókat vadászni, fácánokat, foglyokat és császármadarakat madarászni semmiféle módon és eszközzel ne merészeljen*” (1.§.). A Dózsa-felkelés évében (1514) pedig megtiltották a jobbágyok fegyverviselését. A különféle tilalmak ellenére azonban számos jel utal arra, hogy a jobbágyok ezután is vadásztak, hiszen a vaddal való adózási forma továbbra is fennmaradt.¹¹

A *városok polgárai* is több-kevesebb szabályozás mellett vadásztak. Erről a polgári vadászatról tudjuk például, hogy Kassán 1563-ban megtiltották - a termés védelme érdekében - a szőlőkben és gyümölcsösökben való vadászatot.¹² Kőszegen pedig 1649-ben a nem városi polgároknak csak a farkas, róka és görény elejtését engedték meg. Ugyanakkor néhány városban szabályozták a vaddal való kereskedést, a vadhús árusítását is.¹³

Tárgyunk szempontjából azonban érdekesebb, hogy a középkori Magyarország pusztulása, a törökkori romlás minden jobbágyi és nem-jobbágyi vadászatnál nagyobb károkat okozott a Kárpát-medence, annak is főleg középső része, vadállományában. Csak példaként említjük meg, hogy a XVI. század végén Esztergom ostromakor a hadsereg élelmezésére alkalmasabb volt a vadhús, mint a marha, mert sokkal olcsóbban lehetett hozzájutni.¹⁴

A XVIII. században kibontakozó újjáépítés, a gazdaság szervezésének időszakában született III. Károly 1729. évi III. dekrétuma „a vadászat és madarászat szabályozásáról” (22. cikkely). Benne a vadászatot csak a nemeseknek engedte meg, ugyanakkor vadfajok szerinti tilalmi időket is elrendelt. Ez a tilalom csak a szarvasbikára, -ünőre és őzsutára vonatkozott, „a nyulakra való vadászás, s a ragadozó vadak üldözése” viszont „folyvást szabad” volt (10.§.). A vadászati jog földbirtokhoz

kötésének kezdeti törekvésére utal, hogy a telepített vad (fácán és fogoly) elejtését a birtokosok számára tartották fenn (6.§.).

A tilalmi idők központi meghatározásán kívül a városok, egyes birtokközösségek is igyekeztek a vad szaporodását rendeletekkel is elősegíteni. Itt Kőszeg város 1729. évi szabályrendeletét említhetjük meg, amelyben május végéig minden vad elejtését megtiltották.¹⁵ Ugyanakkor az „ártalmas állatok” kötelező pusztítására egy nagykunsági példát hozhatunk. „Verebek, varjúk, csókák, szarkák és hollók - szólt egy 1775. évi körrendelet -, úgy ezekhez hasonló madarak pusztítása iránt kapitány uramék (ti. a nagykun kapitány) proportiót a quantum után repatiállyák..., nem különben a farkasok pusztítása eránt is...” Sőt a következő évből ismerjük a kivetett „quantum” nem teljesítéséből származó büntetéseket is. Egy verébfaj egy dénárt jelentett, „nagy madár” (sas, vércse, héja, ölyv, kánya, karvaly, szarka, csóka, holló, vadlúd, lillik, daru, túzok és „ezernyi fiai”, ezeknek tojásai „két egy számba acceptáltatik”) egy krajcárt a farkasbőr pedig 1 forint és 30 krajcárt.¹⁶ Elképzelhető ezek után, hogy a XVIII. század végén az „ártalmas állatok” tűzzel-vassal való irtása az emberek mindennapjaiban mint adófizetői kötelezettség mit is jelentett.

Ezt a kötelezettséget I. Ferenc *1802-ben* kiadott, *vadászatról szóló III. dekrétuma* csak megerősítette. „A ragadozó vadakat - szól a 24. cikk 11.§-a -, s a vetésekre és szőlőkre kártékony madarakat, jogukban áll az illető törvényhatóságoknak a helyi körülményekhez képest kiirtani.” Ez a paragrafus volt azután az alapja a később visszavisszatérő, gyakran pocskondiázott¹⁷ törvényhatósági vadászatoknak. A rendelet azonban a korábbi, III. Károly-féle törvény tilalmi intézkedéseit is bővítette. Védelmébe vette a dämünőt, sőt a nyúlra is vadászati tilalmat állapított meg február elsejétől március végéig. A jobbágyoknak pedig megtiltotta fajdkakas vadászatát. Tehát ekkor már ritkuló,

becses vadászati értéket képviselt a közelebbről nem meghatározott - fajd.

A vadászati kérdéseket is érintő törvények a reformkorban egyre kevésbé foglalkoztak a vad védelmével, sokkal inkább a vadászati jogosultsággal.¹⁸ A természetvédelem szempontjából nem is az volt a kérdés, hogy a földesúr vagy a jobbágy vadászott-e, hanem a *vadfajok védelmének*, illetve a *vadászat megítélésének* az ügye. Ebben a tekintetben figyelemre méltó PETÉNYI János Salamon munkássága. Ő már a reformkorban tett lépéseket a hód megmentése érdekében. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók tanácskozásain, illetve kiadványaiban közölt felhívása azonban a vadászok között nem talált kellő visszhangra.¹⁹ Így az utolsó hódot feltehetően 1854-ben Ács község határában ejtették el.²⁰

PETÉNYI elítélte a féktelen vadászatot, madarászatot és halászatot. Minden polgárt meg akart óvni a „szertetébolgyó vadászhősöktől”, akik „mindenféle aljas tette” csábítanak. Félt, hogy „a’ zergéket... a’ siket-, nyír- és császárfajdokat, a’ lassú és reznek tűzokat, sőt a’ nyulakat, foglyokat, szalonka- és vadréczefajokat is, úgy az erdeinket, kertjeinket, ligeteinket számtalan kártékony férgektől, ‘s haszontalan gyommagvaktól megmentő, a’ természet színezettök pompája valamint kedves énekekök bájai által dicsőítő madarainkat csak nevök, ‘s ábrázatuk után fogjuk ismerni.”²¹

Másfél évszázad után, napjainkban, a PETÉNYI által felsorolt vadfajok jelentős részét tényleg csak „nevök, ‘s ábrázatuk után” ismerjük. Ebben a folyamatban azonban nem elsősorban a vadászat, hanem a természetátalakítás, az *élőhelyek változása* játszotta a döntő szerepet.

Hiába írták 1858-ban, hogy Magyarország „Európa Californiája”²², ahol a vadfajok is kiváló életlehetőségeket találnak, az 1867. évi osztrák-magyar kiegyezést követő tőkés fejlődés minden korábbinál jobban felgyorsította a természetátalakítást. Ebben a folyamatban egyre élesebben

vetődött fel az állatok károságának és hasznosságának a kérdése. Az élővilág egyes elemeinek ilyen értelmű megítélése azonban korábban is megfigyelhető. Nemzedékek olvasták például a MISKOLCZI Gáspár által fordított „Egy jeles Vadkert”-et. Az először 1702-ben megjelent műből érdemes idéznünk a gólya „minősítését”, amely már csírájában tartalmazta a későbbi káros-hasznos kategóriák elhatárolását. „A Gólyák - írja F. FRANZIUS nyomán MISKOLCZI Gáspár szeretik az emberi társaságot, és semmi olyat nem tselekszenek, mellyért az emberek meg-neheztelnének mert ők a’ Galambokat meg - nem tépik, mint az Ölyvek: a ‘ tsirkéket nem ragadozzák mint a’ Héjják: nem élnek döggel, mint a’ Sasok, nem fajtalankodnak olly nyilvánosságosan, mint a’ Verebek, nem-is lopnak, mint a’ Hollók, hanem a megvidámító Tavaszi időnek örvendetes hír mondó postái, a’ kerteknek, réteknek, házak környékének békáktól ‘s kígyóktól megtisztítói.”²³

A XIX. században végül is egyre nyilvánvalóbban a termelést segítők lettek a hasznosak, az azt akadályozók pedig a károsak. Így vadászati megfontolásokból is erre a két csoportra (esetleg harmadikként a közömbösökre) osztották az élővilágot. A vadászat és vadgazdálkodás szempontjait viszont a vadászati törvényekben határozták meg.

Az 1872. évi IV. tc. a modernkori vadászati rendelkezések alapját képezte. A vadászati jogot ugyanis a földtulajdon elválaszthatatlan tartozékának mondta (1.§.). Ez a törvény, illetve a helyébe lépő 1883. évi XX. tc. igyekezett a hazai vadászatot, vadgazdálkodást európai szintre emelni, miközben elkezdődött a mai értelemben vett természetvédelem kialakulása is. Jelen vizsgálódásunkban e két szempont együttes érvényesülésének, érvényesíthetőségének történeti folyamatát tekintjük át.

Vadászat és természetvédelem

A természetvédelem jogi, szervezeti kiépülése előtt a vadászati törvényeken kívül is születtek olyan intézkedések, amelyek a mai természetvédelmet megalapozták. Ezek vadászatra gyakorolt hatása közös, természetvédelmi és vadászati szempontból is érdekes.

A múlt században a legnagyobb jelentőségű természetvédelmi intézkedés az *1879. évi erdőtörvény* volt. A törvény alapján az országban mintegy 300 ezer ha *véderdőt* jelöltek ki. Ezek az erdők a hegytetőkön, gerinceken, a felső erdőhatár mentén, továbbá vízmosásos, földcsuszamlásos területeken voltak. A véderdők fokozott védelmével az erdőtörvény lehetőséget adott az említett helyeken élő állatok élőhelyének a megvédésére is. Így például a zergék vagy medvék, hiúzok élőhelyének védelmével szolgálta mind a vadászat, mind a természetvédelem érdekeit.

A vízjogról szóló 1885. évi és a *halászatról* intézkedő 1888. évi törvények közvetve érintették a vadászat érdekeit. Az 1885: XXIII. tc.-ben kimondták: „A vizek ártalmas anyagokkal megfertőzése tilos.” (24.§.) A halászattal kapcsolatban született törvényben pedig a halak szaporodását kívánták elősegíteni. A vizek tisztaságának védelmével és az ívóhelyek óvásával közvetve segítették a hallal táplálkozó vad- és madárfajok életlehetőségeinek megóvását. Bár azt tudnunk kell, hogy a belterjesedő halgazdálkodás ugyanúgy üldözte a „halpusztító” emlősöket és madarakat, mint a vadgazdálkodás a ragadozókat. Az élővilág védelmére való törekvés azonban egyértelmű.

„A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről” szóló *1894. évi XII.tc.* leszögezte: kihágást követ el, „aki a hasznos madarakat pusztítja, azoknak fészkeit és tojásait, fiait elszedi vagy azokat hatósági engedély nélkül forgalomba hozza”(95.§.o.). A törvényhez 1901-ben miniszteri rendeletben határozták meg a

hasznos madarak jegyzékét, illetve néhány emlőst is felvettek a kímélendők közé. Az állatvilág egyes fajainak tételes védelmét jelentő első rendelkezés a korábban vadászott állatok egy részére is védelmet mondott ki. Így közvetlenül is érintette a vadászat érdekeit.

Századunk első éveiben vetődött fel Magyarországon az általános természetvédelem eszméje. A kérdés egyik első szorgalmazója, SAJÓ Károly „nemzeti védkerületek” vásárlásával és fenntartásával szerette volna a ritkább növényeket és állatokat megmenteni. Addig, amíg ezek létre nem jönnek - kérte SAJÓ Károly - ,legalább a tudósok, a természetért felelősséget érző emberek ne vadásszák a ritkább emlősöket és madarakat.²⁴

Az általános természetvédelem eszméje akkor kezdett megvalósulni, amikor DARÁNYI Ignác földművelésügyi miniszter is felkarolta az ügyet. Előbb 1900-ban, majd 1909-ben elrendelte a védelemre érdemes területek, természeti képződmények összeírását. Vadászati szempontból ezzel kapcsolatban főleg azt emelhetjük ki, hogy a természetvédelem egyre inkább nem magukra az állatfajokra, hanem az *élőhelyek védelmére* helyezte a hangsúlyt. Jellemző példája ennek SZLÁVY Kornél felhívása, aki az újvidéki Nagyrét védelmét szorgalmazta. „Vannak még területek írta -, melyeknek madárvilága és gémtelepe megállja a sarat minden tekintetben. Nem kellene semmi más, minthogy ily területet biztosítana az állam a lecsapolás ellen, a vadászatot rajta és közvetlen környékén feltétlen tilalom alá helyezné, s e tilalmat a legnagyobb szigorral keresztülvinné. Ezzel utódaink halvány képet és fogalmat nyerhetnének arról a színgazdag növényi és állatvilágról, mely hajdanta hazánk nagy részét elfoglalta s a régi természetbarát és vadász szívét is megörvendeztette, s kedélyét felvidította és elszórakoztatta.”²⁵

Az idézetből kitűnik, hogy ebben a korban a természetért legjobban lelkesedő, változását legjobban féltő emberek között

a vadászok ott voltak. Közülük is a vadászatot s a természetet bemutató *vadászírók* óriási szolgálatot tettek a természet, annak védelme ügyének. Gondoljunk csak LAKATOS Károly vízivilágot feltű-ővő-elsírató írásaira vagy BÁRSONY István „erdő-mező”-ire. A magyar természetvédelem fejlődésének jellemzője, hogy a természetismeretre, „-imadás”-ra nevelésben a vadászírók élen jártak. Hiszen a későbbi időszakban KITTENBERGER Kálmán, SZÉCHENYI Zsigmond és FEKETE István művei többet jelentettek a természetvédelem ügyének, mint akármelyik parlamenti felszólalás vagy miniszteri rendelet.

A természeti emlékek országos összeírásáról intézkedő 1909. évi miniszteri rendeletet azonban nem követte az emlékek védelmébe vétele. Elsősorban csak az államerdészeti hivatalokban kezdték el erdőgazdasági üzemtervek előírásai alapján a területi védelmet. A védett területek - mivel főleg erdők, illetve nevezetes fák, facsoportok voltak - leginkább az erdészeti célú génmegőrzést szolgálták, és kevésbé a vadon élő állatokét. Ezekkel az erdőkkel mindenesetre az első világháború előtt elkezdődött Magyarországon a rendeletekkel biztosított területi védelem.²⁶

Az első világháború után a *Kis-Balatonon* - nemzetközi összefogással és egyáltalán nem problémamentesen a kócsagtelep védelmével tulajdonképpen megvalósult az első tényleges fészkelőhely-védelem²⁷ Máshol azonban továbbra sem biztosította törvény vagy külön rendelkezés a madarak vagy egyéb állatok élőhelyének védelmét. Így a vadászok önmegtartóztatása, fajra, netalán területre vonatkozó önkorlátozása nagyon jelentős lehetett. Erre hívott fel például WARGA Kálmán 1928-ban kelt „madárvédelmi tízparancsolata”: „Ha kócsagot, sólymot, saskeselyűt vagy a Természet más, pusztulásnak indult nemes kincsét viszi feléd a lenge szárnya: végy erőt vadászszenvedélyeden, mondj le a gyönyörű trófeáról, és lővés helyett vigyázzállásban tisztelegve

üdvözöld a fejedelmi szárnyast, hogy kíméletünkről még a késő utókor számára is eleven tanulságot tehessenek majdani ivadékai.”²⁸

A vadászok védelmi kezdeményezésére megemlíthetjük az örkényi vadásztársulatot, akik 1930-ben már nem vadásztak a kékcsőrű récére, illetve az összes vízivadra csak augusztus 1-jén kezdték az idényt.²⁹ Ezzel megelőzték a törvényes rendelkezéseket, azoknak mintegy elébe mentek. Ugyanígy kiemelhetjük a debreceni vadásztársulatot is. Ők 1931-ben tagjaiknak megtiltották a réti sas lelövését. Ezzel a hortobágyi tilalommal jelentősen hozzájárultak a pusztuló természeti ritkaság óvásához.³⁰

A szegedi Fehértó esetében BERETZK Péter munkásságát kell megemlítenünk, aki itt 1933-ban kezdte el tevékenységét, és már 1934-ben sikerült elérnie, hogy Szeged város polgármestere „városi védterületté” nyilvánította a Fehértavat. A tó 1939-ben a természetvédelmi törvény alapján kapott (országos) védelmet. A védett terület kezelésével kapcsolatban sokáig nem történt hivatalos intézkedés. A tényleges védelem ellátása így BERETZKre hárult, aki erre a célra vadásztársaságot alapított. Természetszerető, válogatott tagok voltak itt, akik - a Szegedi Sportvadászok Társasága név alatt - 1945 után is ellátták a Fehértó természetvédelmi kezelését.³¹

Hazánkban az „erdőkről és a természetvédelemről” 1935-ben született *törvény*. Az 1935: IV. tc. alapján induló természetvédelmi munkát az Országos Természetvédelmi Tanács fogta össze. A legelső védett területet 1939-ben Debrecenben jelölték ki. A háború éveiben, egészen 1944 nyaráig-őszéig folytak a védetté nyilvánítások. Jelentős kiterjedésű területeket ugyan nem vettek védelembe, de néhányat megemlítünk, ahol főleg a vízimadarak óvása jelentette a legfőbb célkitűzést. Így a Somogy megyei Baláta-tó vagy a bodrogszerdahelyi Tajba-mocsár, illetve Zseliz község határában a szürkegémtelep kapott törvényes védelmet.

1945 után tényleges védett területként az *állami vadrezervátumok működtek*. Évekig, a hazai természetvédelem szervezetének kiépítéséig tulajdonképpen ezek jelentették a természetvédelem folytonosságát. Az OTvT 1949. évi újraalakítása után ismét elkezdődtek a védett területek kijelölései, amelyek közül az 1951-ben védetté nyilvánított - korábban szintén vadrezervátum - *Kis-Balaton* emelhetjük ki. Az 1920-as évek elején itt megkezdett kócsagvédelmi munka tehát ekkor teljeseedett ki. A Kis-Balaton esetében azonban továbbra is a lecsapolások, a tojásgyűjtők és egyéb, nem közvetlenül a vadászathoz kapcsolódó tevékenységek okozták a legtöbb gondot.

A természetvédelem intézményes kiépülésekor egyre többször vetődött fel a *természetvédelem és a vadászat* egymáshoz való viszonya tisztázásának az igénye. A vadászati szaksajtóban erről így írtak: „a vadásznak meg kell győződnie a természetvédelem szükségességéről. A vadásznak tudnia kell, hogy a vadállomány döntő hányada természeti érték, a közösség kincse, a vadászat pedig ennek használata, illetve az értékek egy részének gazdasági felhasználása.”³² Tehát a vadállomány természeti érték, amelynek azonban bizonyos *gazdasági feladatokat* is be kell töltenie. A mindenben hangsúlyozott gazdasági célszerűség mellett újra és újra kiemelték: a népi demokrácia vadásza képes felismerni a természeti értékeket.³³

Az értékek felismerésére és megóvására annál is inkább szükség volt, mert éppen a gazdasági érdekek miatt a területi védetté nyilvánítások lassan haladtak. „A mi kis országunkban - írta Nagy Jenő 1951-ben - nagy védett területeket nem hasíthatunk ki a természetvédelem céljaira..., ezért nekünk vadászati törvényeinkkel és vadászaink természetrajzi és állattani ismereteinek a fejlesztésével kell odahatni, hogy ... ritka állataink ki ne pusztuljanak.”³⁴ A már védett területek vadászati szempontból történő megítélése mégis

ellentmondásos volt. Példaképpen a védett tihanyi nyárfasort említhetjük meg. A vadászok itt arra panaszkodtak, hogy a környéken hiába gyérik a varjú- és szarkaállományt, ha a tihanyi nyárfasor fészkeiből mindig utánpótlás, újabb és újabb rajok érkeznek.³⁵ Tehát már ekkor, az 1950-es években körvonalazódott az a kérdés, amely a védett területek számának és kiterjedésének növekedésével később lett egyre jelentősebb: milyen mértékben korlátozzák a védett területen a vadászatot, a ragadozóirtást, netalán a mérgezést?

A vadászat szempontjából is jelentős volt az 1954. évi *madárvédelmi rendelet*, amely számos, korábban vadászott madárfajt vett védelmébe. A védelmi rendelet tudatosítása, a mindennapi gyakorlatban való alkalmazása természetesen magukon a vadászokon múlt. STERBETZ István szomorúan számolt be arról, hogy sok vadász a rendeletet nem ismeri, nem törődik vele, így egy-egy vadászat során védett madarakat is elejtenek.³⁶ Pedig a „természetvédelem ügyét - írta STERBETZ - tanítva, felvilágosítva és szükség szerint büntetve szolgáló vadász hazánk még mindig gyönyörű, gazdag élővilágának érdekében valóban küldetést teljesít.”³⁷

A madárvédelem szükségessége ugyanakkor több vadásztársaságot az önkorlátozás, a területi védelem gyakorlatához vezetett el. Az 1960-as években Sárszentágota határában,³⁸ majd a szaporcai gémtelepen³⁹ és Kardoskúton⁴⁰ a helyi vadásztársaság az ott fészkelő madarak érdekében beszüntette a vadászatot.

1961-62-ben mind a vadászatról, mind a természetvédelemről új jogszabályok születtek. Létrehozták az Országos Természetvédelmi Hivatalt, amelynek már önálló védetté nyilvánítási jogköre volt (korábban a földművelésügyi miniszter írta alá a védetté nyilvánítási határozatokat), s a Hivatal lehetőséget kapott mind a védett területeken folyó vadászat korlátozására, mind a természeti értéként megóvandó állatok és növények jegyzékének összeállítására.

A természetvédelem szervezeti fejlődésére amelyet egyelőre nem követett a védett területek nagyarányú növekedése - újra önvizsgálatra ösztönözte a vadászokat is: „szigorúan mérlegelnünk kell azt - írta BERETZK Péter 1967-ben - „hogy munkánk hogyan alkalmazkodik a természetvédelemhez.”⁴¹

A vadászat és természetvédelem elméleti és gyakorlati kapcsolatának ismételt áttekintését sürgette az 1971. évi budapesti Vadászati Világkiállításra való felkészülés is. A világkiállítás ugyanis a természetvédelem és a vadászat közös jelszavát tűzte zászlajára. A vadászat lehetséges jövőjéről kibontakozott vita is - melyben alapvető jelentőségű volt TÓTH Sándor vitaindítója⁴² - szintén a természetvédelem és a vadászat szükséges összeegyeztetése mellett foglalt állást. „A természetvédelem pedig az - írta a vitával kapcsolatban STUDINKA László - ...ésszerű vadgazdálkodás velejárója. A vadat már a természetes élőhely részeként kell tekintenünk, ami egyébként annyit jelent, hogy csak annyi, de egészséges, életképes vadállományt kell tartanunk, amely beleilleszkehet a természetadta környezetébe annak károsítása vagy megváltoztatása nélkül.”⁴³ Ehhez kapcsolódott BENCZE Lajos is, aki a vadászokat felhívta, hogy „legyenek élő természeti kincseink védelmének avatott mesterei a vadon élő állatvilág és a vadállomány hűséges sáfárjai.”⁴⁴ A természetvédelem kiterjesztését, a mai fogalmaink szerinti *környezetvédelem* szükségességét, a környezetvédelmi feladatok vadászokkal való megismertetését szolgálta a hazai természetvédelem irányítójának, TILDY Zoltánnak néhány gondolata.⁴⁵

Ezekkel az elméleti megfontolásokkal, ismeretekkel készültek a magyar vadászok a Vadászati Világkiállításra. A korábbi nemzetközi vadászati kiállításokkal ellentétben, amelyek elsősorban trófeabemutatók voltak, az 1971. évi budapesti világkiállítás *az ember és a természet sokoldalú kapcsolatát*, benne a természetvédelmet kívánta bemutatni.

„Vadászat-Természetvédelem” hirdette a magyar vadgazdálkodási bemutató. Valóban, mind a kiállításon, mind a kiállítást értékelő különféle írásokban egyértelművé vált: „a vad védelme ... természetvédelem, és végeredményben az maga a vadászat is.”⁴⁶ Tehát nem kiegészítője, nem segítője, hanem az okszerűen folytatott vadgazdálkodás és vadászat önmagában is természetvédelem. Ilyen értelemben és ilyen felfogásban az 1971. évi budapesti Vadászati Világkiállítás sikeres volt mind a magyar természetvédelem, mind a vadászat szempontjából.

A világkiállításnak volt azonban egy vonulata, amely minket közelebből is érdekel, s amely kevésbé volt sikeres. Ez pedig a szűkebb értelemben vett magyar *természetvédelmi bemutató*.⁴⁷ Védett területeink csekély kiterjedése, a nagyszabású természetvédelmi propaganda hiánya és nem utolsósorban a hazai természetvédelmi szakemberek kevés ez irányú tapasztalata meglehetősen szerény természetvédelmi bemutatóra volt elegendő. A tetszetős madárfelvételek és a nemzetközi fotópályázat közszemlére tétele mellett a tényleges, és főleg pedig a vadászattal is összefüggő természetvédelemről nem sokat tudtak bemutatni. Ennek később nemcsak személyi következményei lettek, hanem a magyar kormány, ezen belül is a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium (MÉM) nagyobb figyelemmel kísérte a természet-, illetve környezetvédelem ügyét. A budapesti világkiállításon kívül mindezt ösztönözte az 1972. évi környezetvédelmi világkonferencia is.

1973-ban Magyarországon is létrehozták az első nemzeti parkot, a hortobágyit. Ugyanebben az évben a MÉM kereteiben belül meghatározták a környezet- (és természet-) védelem és a vadgazdálkodás összehangolásának további feladatait. „Gondoskodni kell - szölte a határozat - a vadászat szabályozott rendjének, a vadászati idények betartásáról, továbbá a vadászati kérdéseknek a természetvédelmi érdekekkel egyeztetett

rendezéséről, ezen belül kiemelten gondoskodni kell a vonuló, a vízi- és a ragadozó fajok védelméről.⁴⁸

1971-ben és 1974-ben született rendelet a madarak, illetve az emlősök jelentős részének védelméről, ugyanakkor az 1970-es években nagy méreteket öltött a természetvédelmi területek, tájvédelmi körzetek és a nemzeti parkok létesítésének a munkája is. Hogyan tudták ezt a vadászok követni?

A természetvédelem új első embere, RAKONCZAY Zoltán ismételtelen felvetette a vadászat és a természetvédelem összehangolásának szükségességét. „Véleményem szerint - írta 1973-ban - a természetvédelem és a vadászat teljes mértékben összeegyeztethető, sőt lényegében egymást kiegészítő tevékenység, kölcsönös engedményeket azonban megkövetel.⁴⁹ Ezeket az engedményeket azután időről időre megtárgyalták, sőt az Országos Vadászetikai Bizottság a természetvédelemről 1974-ben állásfoglalást is adott ki,⁵⁰ mégis sokszor a „vadászat vagy természetvédelem?” kérdése vetődött fel.⁵¹ Az évről évre növekvő védett területek száma (ahol gyakran megtiltották a vadászatot), főleg pedig a ragadozók szükséges kímélése vitára adott, adhatott okot. Ugyanakkor a vetési varjú elkerülhetetlen létszámapasztása vagy a környezetet károsító anyagok elleni védekezés a széleskörű együttműködés lehetőségét teremtette meg. Különösen ez utóbbiban, amelynek során mind a védett, mind a vadászott állatfajok (és növények) károsodnak, bontakozott ki komolyabb összefogás.⁵² Bár itt meg kell jegyeznünk, hogy a termőföld, a vizek és a levegő országos méretű szennyezése, nemkülönben a mindent elborító szemét- és hulladékhegyek ellen a vadászok éppoly keveset tudtak tenni, mint a természetvédők. A szándékot, a vadászoknak a természet- és környezetvédelem „élő lelkiismeretévé”⁵³ válásának szándékát azonban mindenképpen meg kell említenünk akkor, amikor az 1970-es, 1980-as évek ez irányú történéseire utalunk.

A természetvédelem az állatfajok tiltó módon történő, passzív védelmét az 1980-as években igyekezett meghaladni. Az aktív, a fajok szaporítását, visszahonosítását, újbóli megtelepítését, illetve az őshonos vadfajok akár mesterséges szaporítással történő megőrzését is célul kitűző természetvédelmi tevékenység újult reményekkel fordult a vadászok felé. Ebben a folyamatban a tűzokvédelem, a kékcsőrű réce vagy a hód visszahonosítása lehet egy-egy mérföldkő, amely munkának a sikerei vagy kudarcai mind a vadászat, mind a természetvédelem számára fontos tanulságokkal szolgálhatnak. Itt külön is megemlítjük a fogoly helyzetét, amely vadfaj megtartását a természetvédelem a vadászoktól, a mesterségesen foglyot tenyésztő vadgazdáktól várja.

A vadászat nemzetközi szervezeteinek⁵⁴ célkitűzései és ezekkel bizonyos összhangban a természetvédelmi szervezetek⁵⁵ is a vadászat legfőbb feladatának az élővilág megőrzésén való munkálkodást tartják. Ez a törekvés - mikét eddig már utaltunk rá - Magyarországon is megfigyelhető volt. Az aktív természetvédelem egyik eszközeként működő vadászat olyan elképzeléseket is elindított, amelyek szerint természetvédelmi területeket adnának (értő) vadásztársaságok kezelésébe.⁵⁶ Ezek a várakozások azonban nem igazolódtak, de az ilyen irányú intézkedés nem a vadászokkal szembeni esetleges - bizalmatlanságon bukott meg. Hanem mert azokon a területeken, ahol a természetvédelem szervezetére szállt a vadászat joga, ez annak érdekében történt, hogy az adott terület mentesüljön a vadgazdálkodás alól. Itt vadat löni kizárólag csak állományfenntartó és -szabályozó célból lehetett, de csak az elkerülhetetlen mértékben. Egy gazdálkodó vadásztársaságot azonban ilyen önmérsékletre nem lehetett kényszeríteni.

A vadászat és a természetvédelem kapcsolatában a védett állatokon, a megóvandó természetes környezeten, illetve a szervezeti együttműködés lehetőségén kívül még egy dologra

utalnunk kell. Ez pedig a vadfajok *létszáma*. RAKONCZAY már 1973-ban megemlítette, hogy a hazai nagyvadgazdálkodás természetvédelmi szempontból? - külterjes állattartáshoz hasonlítható.⁵⁷ Nekünk mégis inkább arra kell felhívni a figyelmet, hogy a kérdést - a történelem példája, illetve az egyes vadfajok részletes vizsgálata során - nem lehet ilyen egyszerűen elintézni. A természetvédelem is elsőbbséget ad az ökológiai viszonyok megfelelő feltárásának és elemzésének, majd az annak alapján kialakított (természetes) vadeltartó-képesség számainak. Ez így mindenképpen inkább tudatos élőhely-gazdálkodás, mint az állattenyésztésből ismert takarmányozás. A természetvédelem érdekei ugyanakkor megkövetelik, hogy az adott területen csak annyi és olyan vadfaj éljen, amelyet a terület flórája (és faunája) károsodás nélkül elvisel. A túlhajszolt „vadtenyésztés” ugyanis a legjobb elvek mellett is árt a természetnek. Ez a kérdés természetesen nem az 1980-as években vetődött fel először. Korábban, a hazai vadászat és természetvédelem lehetséges közös jövőjével kapcsolatban, többször is megfogalmazták a célt. Legszebben talán STERBETZ István, aki 1961-ben ezt írta: „A végső cél az, hogy egyszer - reméljük nem is olyan kétségbeejtően soká - eljutunk egy olyan kultúrnívóra, amely lényegében egyetlen természetvédelmi rezervátummá és egyben »optimális telítettségű szinten« levő vadkamrává alakítja majd át az országot”⁵⁸.

A nemzeti parkok és a vadászat

A vadászat és természetvédelem általános kapcsolatában kiemelten kell foglalkoznunk a nemzeti parkok kérdésével. A nemzeti parkok ugyanis a kiterjedt területi védelmük, különleges kezelési szabályaik alapján nagyobb térségek állatvilágára is befolyással vannak. Ugyanakkor bennük megvalósítható a fokozottabban ellenőrzött vadászat s

vadgazdálkodás, amelynek tapasztalatai esetleg más területekre is kiterjeszthetők. Történetileg is érdemes kiemelni a nemzeti parkok ügyét. Mert hazánkban is voltak olyan irányzatok, elképzelések, amelyek azzal kecsegtettek, hogy a tervezett, illetve meglévő vadrezervátumon vezetnek el a nemzeti parkok létesítéséhez.

A mai értelemben vett nemzeti parkok eszméjét legelőször, 1908-ban LASZ Samu vetette fel. Az általa legjobban ismert tájakon, az Alduna vidékén, a Radnai-havasokban, Sebes-Körös völgyében, a Bihar-hegységben és mindenekelőtt a Székelyföldön javasolta kialakítani a nemzeti parkokat.⁵⁹

A nemzeti parkok kérdését néhány évvel később DÉCHY Mór tárgyalta részletesen.⁶⁰ Tervét 1912-ben még a képviselőházi tagokkal is megismertette, de azok az ügyet nem tudták kellően felkarolni.

A vadászati szakírók közül legelőször és legrészletesebben Gyöngyöshalászi TAKÁCH Gyula fejtette ki a nemzeti parkok szükségességének kérdését. 1913-ban sürgette, hogy az *állam* gondoskodjék mintegy 100 ezer kh (kb. 55,7 ezer ha) terület háborítatlan fennmaradásáról. Javasatai között Máramarosban a Nagy-Pietrosz-hegy és környéke, a görgényi kincstári birtok, a Szernye-mocsár és a bellyei uradalom szerepelt. Elképzelése szerint a nemzeti park határait a honvédség őrizné, míg a park élővilágát a természet törvényeire lehetne bízni azzal, hogy a farkas, a medve és a hiúz számának megfelelő beállításával mindenféle túlszaporodásnak elejét kellene venni.⁶¹

Az 1910-es években kifejlesztett nemzetipark- elképzelésekből ugyan nem születtek ténylegesen védett területek, de kétségtelenül termékenyítőleg hatottak az élőhelyek védelméről vallott elképzelésekre. Példaként csak MADERSPACH Viktort említjük meg, aki a Retyezát-hegységben gondolt nemzeti park létesítésére azzal, hogy „azt a természetimádás templomává lehetne felszentelni.”⁶² Ilyen „templom” azonban Magyarországon évtizedekig nem létesült. Pedig a két

világháború közötti időszakban is fel-felmerült a nemzeti park létrehozásának kérdése. 1937-ben például a budapesti *Mátyás-hegyet* javasolták erre, de a szándék nem valósult meg.⁶³ Annál is inkább nehéz volt nemzeti parkot kialakítani, mivel az 1935. évi törvény erre nem adott lehetőséget.

1945 után ismét elő-előhozakodtak a vadászati szakajtóban is a nemzeti park gondolatával, de évtizedekig eredmény nélkül. 1958-ban PARTY István külföldi vadászokra hivatkozva - vetette fel *Gemenc* nemzeti parkká szervezésének lehetőségét.⁶⁴ 1961-ben DÉNES István a *Budavidéki Erdő- és Vadgazdaság* létesítésének kapcsán említette meg a nemzeti parkot. A kormány gazdasági bizottságának ülésén ezt a gazdasági egységet „nemzeti parknak” szánták, ahol majd „tudományosan vizsgálják az erdei és mezőgazdasági vadkárok elhárításának lehetőségeit.” Egyben „az új szerv vezetői be akarják bizonyítani, hogy túlméretezett vadállomány mellett is lehet okszerűen erdészkedni.”⁶⁵ Tudjuk, hogy ez a nemzeti park szintén nem valósult meg. Magyarországon az „igazi” nemzeti parkok nem elsősorban a vadászati szempontok alapján létesültek.

Ugyancsak az 1960-as években vetődött fel a *Hortobágyon* létrehozandó nemzeti park gondolata is, amit a vadászati szakajtóban is megfelelő módon pártfogoltak.⁶⁶ Mégis külföldi támogatókra is szükség volt ahhoz, hogy Magyarországon igazi nemzeti park létesüljön. Több ország tudósai kérték 1967-ben, hogy Magyarország a pusztai életközösségek, a táj és a hozzá kötődő kultúrák megmentése érdekében a Hortobágyon létesítsen nemzeti parkot.⁶⁷ Miután a nemzeti park alapításának jogi és gazdasági lehetőségei megteremtődtek, 1973-ban létrejött a Hortobágyi Nemzeti Park. Alapító okiratában (1850/1972. OTvH.) a vadászatot általánosságban nem, csak a vízivad vadászatát tiltották meg. A második nemzeti park, az 1975-ben alapított kiskunsági esetében ez a vízivadászatra vonatkozó korlátozás csak a szigorúan védett szikes tavakra

terjedt ki. Mindkét nemzeti parkban komoly gondot okozott viszont a vaddisznók szaporodása, amelyek elsősorban a földön fészkelő madarakat veszélyeztetik.⁶⁸

A két nemzeti park létesítésekor kitűzött cél, ti. „a fácán, a fogoly és a nyúl nagyarányú szaporodásának elősegítése”⁶⁹ - a vaddisznóktól függetlenül is - csak töredékesen valósult meg. Vadgazdasági szempontból ugyanis az említett nemzeti parkok nem sokban különböztek a környező mezőgazdasági területektől, így a máshol is ható gátló tényezők a nemzeti parkokban is érvényesültek.

Az 1977-ben létrehozott Bükki Nemzeti Parkban szintén a vaddisznó okozott gondot az olyan becses érték, mint a császármadár megvédésében. Ugyanakkor itt a sziklás ösgyeppek fennmaradását a muflonállomány veszélyezteti.⁷⁰

Az 1985-ben létrehozott Aggteleki Nemzeti Parkban az egykori vadfajok közül különösen a császármadár-állomány tudományos kutatása figyelemre méltó,⁷¹ míg a napjainkban alakuló Fertő-tavi Nemzeti Parkban a vízimadaraké.

A hazai nemzeti parkok egyes részei idővel vadászati mintaterületekké válhatnak, bár ehhez mindenképpen szükséges a parkok kezelésének ismételt felülvizsgálata, a területükön folyó mező- és erdőgazdasági tevékenység újraértékelése.

Felvetődhetne, hogy a nemzeti parkok területén miért nem tiltották, miért nem tiltják meg teljesen a vadászatot. Ez nemcsak a vadállomány összetételének esetleges eltorzulását, netalán a szomszédos területekre vonatkozó, nemkívánatos hatást okozhatja, hanem más szempontból sem lehet egyedüli megoldás. Gondoljunk az Aggteleki Nemzeti Parkra, ahol a legnagyobb értéket, a barlangrendszert tekintve közömbös, hogy a felszínen folyik-e vadászat vagy nem.

A vadászat és a természetjárás

A természetvédelmi törekvések egyik célja évtizedekig a védett területek létesítése volt. Ezeket a védett területeket a tudományos megismerésen, leíráson kívül szerették volna a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tenni. Ugyanakkor a nagyközönség is igényelte, hogy a nemzeti kincsnek nyilvánított természeti értékeket láthassa, azokról személyes élményeket szerezhessen. Így a természetvédelmi célkitűzések közvetlenül érintették a turisztikai, idegenforgalmi érdekeket, s a természetben való járás-kelés természetesen hatással volt a vadászati szempontokra is. A vadászok, a vadászterület tulajdonosai, bérlői igyekeztek a saját érdeküket a természetjárókkal szemben érvényesíteni.

A múlt század második felében, a természetvédelem eszményének kibontakozása időszakában alakult ki, fejlődött a hazai turistaügy is. Ebben alapvető volt a *Magyarországi Kárpát-Egyesület 1873. évi megalakulása*. A szervezett turisták általában tisztában voltak azzal, hogy rendszerint a máséban, más erdejében, más hegyes-völgyes birtokán járnak, ahol megfelelő viselkedési szabályokat be kell tartani. Ez érvényes volt a kincstári területekre is, ahol - például a Magas-Tátrában - elsőrendű turistacélpontok voltak. A kiemelt helyeken maga az állam igyekezett az idegenforgalmat elősegíteni, amelynek jellemző példája az 1913. évi XIII.tc., a *turistatörvény*. A kincstári területeken általában abba is belenyugodtak, hogy a természetjárók kevés figyelmet fordítanak a vadállományra, annak nyugalma. Hiszen akár a Magas-Tátra, akár a Gyalui-havasok vagy Herkulesfürdő környéke nem elsősorban vadászati nevezetesség volt, hanem idegenforgalmi. Ennek nem mond természetesen az sem ellent, hogy a Magas-Tátrában a kincstár tervszerű vadgazdálkodást folytatott, ahol a fürdő-, üdülővendégek számára bérvadásztatást biztosított.⁷²

Más volt a helyzet az uralkodó vadászterületének fenntartott gödöllői koronauradalomban, ahol csak időnként és személyre szólóan engedélyezték az „erdőjárást” A kérvényeket azonban gyakran „a legmagasabb udvar vadászati érdekeire való tekintettel” utasították el.⁷³ Tehát a vadászati szempont nem egyeztethető össze a turisztikaival.

Az ország többi részén, a magánerdőbirtokokon a gyér turisztikai igény nem sok gondot okozott, bár természetesen a birtokos érdeke elsőrendű volt. Ez vonatkozott mind az erdő fájára, vadgyümölcsseire, gombáira, mind a vadállományra.

A vadállományt zavaró turisztika kérdése a két világháború közötti időszakban vetődött fel a legélesebben. Ennek több oka is volt. Először is a természetjárás tömegesebbé válása, másodsor a megmaradt, viszonylag csekély kiterjedésű erdős területek nagy vadállománya, illetve túlnyomóan magántulajdona. Mindezekhez hozzájárult még a természetvédelem fontos célkitűzése, a „természet élvezeti helyek” szabadon látogathatóságának az igénye.

„A »természetért« rajongó, de durvalelkű turista írta ÖTVÖS Balázs 1930-ban - átka a vadállománynak, mert nem jár egyedül, hanem csoportosan barangol a hegyekben, a síkvidéki erdőkben.”⁷⁴ A vadászok turistaellenességét tehát a vadállomány féltése indokolta, indokolhatta, de egyfajta *vagyonféltés* is. A turistának tudatában kell lennie - írták az Erdészeti Lapokban 1931-ben -, hogy a „máséban jár és a más vagyonának minden legkisebb tartozékát” kíméletben kell részesítenie.⁷⁵ Arra is rámutattak, hogy „amíg a Magyar Turista Szövetség nem képes odahatni, hogy valamennyi tagja fegyelmezetten és igazi turistához méltóan viselkedjen, addig a vadászok és turisták között a súrlódások napirenden lesznek.”⁷⁶

A turistaügy körüli indulatok leginkább „az erdőkről és a természetvédelemről” szóló törvénytervezet képviselőházi tárgyalásakor csapták össze. A törvénytervezetben ugyanis kimondták: „természetélvezeti helyek felkeresése és az ott

tartózkodás csak a talajnak, forrásnak és más vizeknek, a növényzetnek, általában a tulajdon biztonságának, továbbá a természet rendjének, csendjének és tisztaságának, úgyszintén a nemes vad... tenyészetének és a vadászat sérelme, illetve megzavarása nélkül szabad” (221.§. 2. bek.).⁷⁷ A törvényhozók azonban a turistáknak adott ilyen „szabadságot” nem fogadták el. Helyette a turistaügy, így a természetvédelmi területek látogatásának a kérdését is egy később meghozandó „turistatörvénnyel” kívánták szabályozni.⁷⁸ Ezzel tulajdonképpen maradt minden a régiben. A vadászok továbbra is féltették a vadállomány nyugalma,⁷⁹ a turisták pedig ezután is joggal kifogásolták, hogy nem látogathatják szabadon az értékes természeti képződményeket. (Az erdőben való járást, a birtokosok a szervezett turisták számára különféle helyi igazolványokkal, engedélyekkel tették lehetővé.)

1945 után az erdőben, illetve a vadászterületeken való turistáskodás *magántulajdoni korláta* jórészt *megszűntek*. Igaz, a különféle állami rezervátumok területén továbbra is tilos volt a járás-keelés, mégis a korábbi korlátok nagyrésze leomlott. A vadászok egy része ugyan továbbra is féltette a vad nyugalma, de bíztak a turistákkal való békés egyeztetésben. Abban, hogy a vadász már nem a régi „ellenséges úr”, hanem szintén dolgozó, aki a turisták ilyen irányú igényét megérti.⁸⁰

„Az erdei utakat - szolt az 1961. évi erdőtörvény (VII.tr.) 26.§-a közlekedésre, az erdőt üdülésre, pihenésre bárki használhatja”, de „ha az erdő- vagy a vadgazdálkodás védelme szükségessé teszi, az erdő kezelője (használója) az erdőben egyes utakon, ösvényeken a forgalmat vagy egyes erdőrészekbe a belépést korlátozhatja vagy megtilthatja.” Ez a szabadon való járás összhangban volt a természetvédelem céljaival is, bár a védelem is megkövetelt bizonyos korlátozásokat. A vadászati szempontokból történő korlátozás - amely gyakran egybeesett honvédségi érdekekkel, illetve a párt és a kormány tagjainak védelmével - viszont komoly területnagyságot ért el. A turisták

által szabadon látogatott területeken ismételten felmerült a kulturált viselkedés, a vadállomány nyugalalmát lehetőleg nem zavaró mozgás igénye.⁸¹

Az 1970-es években egyre nehezebb volt mindezt számon kérni, az erdőt, a természetet, így a természetvédelmi területeket, tájvédelmi körzeteket és nem utolsósorban a vadászterületeket felkereső emberektől. A megnövekedett szabadidő, a közlekedés fejlődése és az urbanizáció ugyanis egyre nagyobb tömegeket terelt a természet felé. *Az erdők hármaskörű funkciójának* deklarálásával Magyarországon is nagy figyelmet kapott az erdők üdülés-pihenési szerepe, amely óhatatlanul érintette a vadállományt is. Így nem kell csodálkozni, hogy nőtt a vadászati megfontolásokból állandóan, illetve ideiglenes jelleggel elzárt területek száma.

Napjainkban az erdők egy részének ismételt magántulajdonba kerülésével újra fel fog vetődni a természetjárás szabadságának kérdése. A természettel kapcsolatos igények azonban semmiképpen sem vezethetnek vissza a két világháború közötti időszakra jellemző erős korlátozásokra. Ez nem lehet - már csak társadalmi megítélésük miatt sem - a vadászok érdeke sem.

Élőhelyek védelme

A vadászott állatfajok élőhelyének védelme szintén kapcsolódik a természetvédelemhez, mert ez is a természetes környezet megőrzésének egyik módja. Történelmileg azonban a vadfajok élőhelyének védelme viszonylag későn, csak századunkban vált sürgető kérdéssé.

A múlt században jórészt megelégedtek az ember gazdasági tevékenysége által nyújtott, de még csak részben *háborgatott környezettel*. Igaz, elsiratták az egykori nádasok, mocsarak élővilágát vagy az őserdőket, de belátták, hogy az átalakításokat a vadászati szempontnál sokkal fontosabb

érdekek indokolják. Ebben a helyzetben a hasznos vad létszámának megtartására, emelésére elsősorban a vadászat korlátozását és a ragadozók irtását tartották a legbiztosabb eszközöknek.

Mindennek természetesen nem mond ellent, hogy például a fácánosok létesítésekor igyekeztek csendereseket létrehozni. Az erdők - mai fogalmaink szerinti - vadeltartó-képességének fokozására pedig vadföldeket létesítettek. A tudatos élőhelygazdálkodás azonban még nem fejlődött ki. A meglévő, viszonylag kedvező környezeti viszonyok az első világháború előtt nem is ösztönözték ezt a munkát.

A két világháború közötti időben továbbra is elfogadták a vadállományt mintegy a természet „ajándékaként”, de az *apróvadállományt* sújtó nagy telek fokozottan ráirányították a figyelmet az élőhelyek tudatos, a vad érdekében történő átalakítására. Különösen az alföldi területek fásítását, a fácántenyésztés érdekeinek megfelelő vadrejtő sűrűk létesítését tartották szükségesnek.⁸² Sajnos, mindezek jórészt megmaradtak az ajánlások szintjén. Megjegyezzük azonban, hogy a későbbi évtizedek megmutatták: a természetvédelem célkitűzéseivel jórészt ellentétes egy olyan mesterséges biotóp, amely például kimondottan csak a fácán létszámának szinte korlátlan emelését tűzi ki célul.

Az 1945. évi földosztáskor elhangzott olyan javaslat is, hogy a művelésre kevésbé alkalmas területeket ne osszák fel, hanem ott az állam vadvédő csendereseket létesítsen. Az állami tulajdonban vett területeken az állam költségén létesített remizeket - szólta a javaslat - a vadásztársaságok bérelnék, azért megállapított díjat fizetnének.⁸³ Mint tudjuk, ezt a javaslatot nem karolták fel. Ugyanakkor az Alföldön is megkezdődő fásítások felcsillantották a lehetőséget egy változatos, az apróvad számára igen kedvező élőhely kialakítására. A mezővédő erdősávok, az út- és csatornafásítások ugyan a mesterségesen, gyakran mértani formák szerint kialakított táj

jegyeit mutatták, de változatosságuknál fogva jó vadélőhelynek ítélték.

Ezzel egyidőben azonban a mezőgazdaságban minden korábbinál nagyobb, a vadgazdálkodás szempontjából kedvezőtlen átalakulások kezdődtek. A létrejövő nagyüzemek fokozatosan áttértek a gépi művelésre. Ehhez a korábbinál nagyobb táblákat alakítottak ki, és elkezdték a vegyszerek tömeges alkalmazását is. Az apróvad életlehetőségei mindezekkel jelentősen csökkentek.

A *nagyvadállomány* életfeltételeinek átalakulása századunkban szintén óriási léptekkel haladt. Ráadásul itt az 1883. évi vadászati törvényben elismert *vadkár* is bonyolította a helyzetet. Ennek részletei ugyan nem érintik jelen vizsgálódásunkat, de mégis érdemes a vadászok gondolkodására BALKAY Rudolf 1903-ban kifejtett véleményét idéznünk. A szarvas esetében - írta BALKAY - a „számbavehető»követelési« rovatall szemben, némely gazda és erdész a »tartozik« oldalon sok mindenféle váddal terheli (a szarvast), az a legtöbb esetben inkább a minden szál veteményt vagy csemetét számon tartó kertészkedésben gyökerező szűkkeblűségre, mint igazságos elbírálásra vezethető vissza.”⁸⁴

Ennél azonban jóval többről volt szó. A két világháború közötti időben a vadászati idények megállapításával is igyekeztek a szarvas túlszaporodását megakadályozni. Az etetés mellett az erdők vadeltartó-képességének növelését (például a vad által kedvelt fafajok ültetését) a legtöbb, belterjesen kezelt vadászterület tulajdonosa célul tűzte ki.

1945-ben a vadászati jogot elválasztották a földtulajdontól. Az erdők esetében mivel azok túlnyomó többsége fokozatosan állami tulajdonba került - ez az 1950-es években nem jelentett nagy gondot. Annál is inkább, mert a vad által különösen veszélyeztetett erdőfelújításokat kezdték bekeríteni. A nagyvadállomány mennyiségi feljutása után - vélte például BAKKAY László - a kerítésekre nem lesz szükség, mert a

minőségi vadgazdálkodás időszakában nem lesznek túlnépesült erdők.⁸⁵ Mint tudjuk, éppen az ellenkezője következett be, az országban csaknem mindenhol túlnépesedett vadászterületek keletkeztek.

A vadállomány számszerű gyarapodása mellett szólnunk kell az erdőgazdálkodásban bekövetkezett változásokról is. A belterjes erdőgazdasági kezelés következtében állandóvá vált az erdőkben folyó munka, ami a vadállomány zavarását eredményezte. Ugyanakkor egyre kevesebb bozótos, cserjés, rontott erdő maradt, esetenként a nevelővágások gyakorisága is a vadállomány táplálékbázisa ellen hatott. A lomboserdők fenyesekké történő átalakítása szintén csökkentette a szarvasfélék táplálkozási lehetőségeit. A vadföldek csekély kiterjedése, esetenkénti művelése szintén nem növelte az adott élőhely táplálékbázisát.

A vadgazdálkodási üzemtervek bevezetése és az azokban meghatározott élőhelygazdálkodási célkitűzések megvalósítása csak részben történt meg. Az erdőgazdálkodás érdekei ugyanis még azonos, állami kezelés esetében is ütköztek a vadgazdasági érdekekkel. Ez nehézséget jelentett a természetvédelmi célkitűzések megvalósításában is. A természetvédelem szempontjából ugyanis ugyanolyan érték (ha nem is mérhető számszerűleg) egy természetes úton felújult bükkös vagy tölgyes, mint az adott területen élő vadfajok sokfélesége, genetikai értéke.⁸⁶

Az apróvad élőhelyét illetően az 1970-es években a korábbinál is nagyobb változások következtek be. A kisebb, 50-60 kh-as (kb 29-35 ha), táblák helyett 150-200 kh-as (kb. 86-115 ha), sőt ennél nagyobb mezőgazdasági táblákat alakítottak ki. Ezt követelték meg a nagyteljesítményű gépek, a repülőgépes növényvédelem és általában a szántóföldi növényekre kidolgozott különböző termelési rendszerek. Ez az átalakulás a vad számára többszörösen is kedvezőtlen volt. Eltűntek a mezővédő erdősávok és „kultúrsivatagok”

keletkeztek. Az óriási táblákon nagy gépek dolgoztak - gyakran éjjel-nappal. Nagy mennyiségű vegyszert, műtrágyát alkalmaztak, aminek a kijuttatása érdekében a gépek többször bejárták a területet. A meghonosodott monokultúrák miatt a korábban változatos táplálékot találó vad növényi táplálkozási lehetősége csökkent. Ez utóbbit csak súlyosbította, hogy a szárnyasvad számára táplálékot nyújtó rovarvilág is a vegyszeres növényvédelem hatására - lényegesen csökkent, illetve átalakult. A gépek, vegyszerek apróvadat károsító hatásához járultak még a különböző tarló- és nádégetések és a közúti közlekedés által okozott vadbalesetek.⁸⁷

Milyen megoldásokat találtak az elmúlt években, évtizedekben ezen folyamatok ellensúlyozására?

A nagyüzemi mezőgazdaság érdekeit ugyan alapvetően nem kérdőjelezték, nem kérdőjelezheték meg, de a mezőgazdasági üzemek és a vadásztársaságok közötti együttműködés bizonyos helyi, korlátozott eredményre vezetett. Így a vadriasztások, a munkák ütemezése, netalán vegyszerhasználatok kérdésében sikerült előbbre lépni. A monokultúrák, a fátlan mezők kialakulását viszont alig néhány helyen tudták megakadályozni. Kimondottan vadvédelmi erdőtelepítésekre szintén elvétve adódott lehetőség.⁸⁸ Az apróvadállomány élőhelyének védelme tehát országos viszonylatban rosszul áll. Ez meglátszik a fogoly és a nyúl létszámán, sőt a fácántörzsállomány meg nem tarthatóságán is. A természetvédelem szempontjából pedig mind az alföldi „kultúrsivatag”, mind a csökkenő vadállomány egyformán nemkívánatos jelenség.

A kemizálás hatása

A vad élőhelyének védelme szempontjából kiemelten kell foglalkoznunk a vegyszerek alkalmazásával. Itt ugyanis nemcsak egyszerűen a vadat vagy környezetét ért károkról van szó, hanem az egész élővilágról, amely a természet- és környezetvédelem története szempontjából teljesen új kérdéseket vetett fel.

A vadon élő állatok, így a védelem alatt állók, illetve a vadászott fajok újabbkori pusztulását, minden korábbinál szennyezettebb életkörülményeit részben a mező- és erdőgazdálkodás kemizálása okozta. Az élővilág szegényedése ezen folyamatban egyértelműen látható, a kemizálás veszélyességének felismerése azonban többéves folyamat volt.

Kezdetben, még 1916-ban, BÁRSONY István például a *műtrágyázástól* is féltette a vadállományt, mondván, hogy „a műtrágyázott fű és vetés kész veszedelme a nyúlak.”⁸⁹ Az igazi veszélyt azonban nem a műtrágya, hanem a különféle csávázószeresek, rovar- és rágcsálóirtók, majd pedig a gyomirtók jelentették.

A nagyüzemi mezőgazdaság kialakulása és az agrotechnika általános fejlődése nem tudta nélkülözni a vegyszereket, így azok használata az 1960-as évekre tömegessé vált. Különösen a DDT-tartalmú szerek megjelenése okozott sok, akkor még igazán nem is látott kárt.

BERTÓTI István még az 1950-es években nyugtatgatta a vadászokat, hogy a vegyszeres növényvédelemtől nem kell félni, ha a kemikáliákat az előírásoknak megfelelően használják, azok nem veszélyeztetik a vadat.⁹⁰ 1962-63-ban viszont már egyre többen felvetették: A vegyszerek megjelenése teljesen új helyzetet teremt az apróvadgazdálkodásban.⁹¹ Eleinte még csak a *vélekedések* és kísérletekkel nem igazolt állítások csaptak össze, de hamarosan megkezdődtek a vegyszerek vadállományra kifejtett hatását

vizsgáló *kutatások* is.⁹² Ezzel egyidőben többen felhívták a figyelmet a fejlett országok eredményeire, ahol már látták, hogy a mezőgazdaságban használt vegyszerek jelentős része nemcsak a vadfajokra, hanem magára az emberre nézve is veszélyes.⁹³

Az itthoni, kezdeti eredmények szintén a mérgek veszélyességét, vadkárosító szerepét állapították meg. Ebben a helyzetben az ország vezető vadgazdálkodási szakemberei, maga BERTÓTI István is, a vegyszerezésben rejlő veszéllyel való együttélésre készítette fel a vadászokat.⁹⁴

Az egér- és pocokirtásra szolgáló, majd a melegvérű állatokra is veszélyes növényvédőszeres használatát az illetékes miniszterek többször is szabályozták, de a vadászok megfelelő riasztási, illetve területvédelmi eljárásokkal is megpróbálták csökkenteni a kárt.⁹⁵

A vegyszerek használatát nemcsak a vadgazdaság, hanem az *élővilág általános védelme* érdekében szólók is nehezményezték. „Összegezve: ha perspektivikusan gondolkozunk - írta ÓDOR Zoltán 1964-ben -, a vegyszeres rovarirtás átmeneti megoldást biztosított ugyan a kérdésben, de ha tovább fokozzuk a dózis mennyiségét és a mérgek fajtáit, súlyos károkat okozunk, amelyeket nehéz lesz helyrehozni. Már ma is óriási pusztításokat végzünk hasznos vadjaink és énekesmadaraink, tehát az egyik természetes rovarirtó tényezőknél sorai között, és veszélyeztetjük saját egészségi állapotunkat is.”⁹⁶

Az alkalmazott rovar- és gyomirtók emberi szervezetre gyakorolt káros hatásait azután a tudomány bebizonyította. Ugyanúgy bebizonyosodott, hogy a gyomirtók használatának általánossá válásával a vad elvesztette bűvőhelyének és táplálékbázisának jelentős részét. Ebből a szempontból a mezőgazdaság kemizálása szinte beláthatatlan következményekkel járt. A természetvédelem érdekei pedig a

talaj élővilágának, a vizek flórájának és faunájának átalakulásával, szegényedésével is csorbultak.

A kemikáliákkal kapcsolatos kutatások eredményeképpen újabb, talán kevésbé romboló szereket vettek használatba, de fejlődtek az alkalmazásukkal összefüggő ismeretek is. A vizsgálatok során igyekeztek a vegyszerek vadállományra gyakorolt hatását is elemezni.⁹⁷ Az ennek érdekében elvégzett vizsgálatok a 1980-as években további korlátozásokhoz vezettek. A rovarölőszerekkel történő csávázást éppen a vadvédelem érdekei miatt tiltották be,⁹⁸ de a korábban oly sok gondot okozó pocok- és egérintőszerek is ma már egyre kevesebb veszélyt jelentenek a vadra. A szerekkel kapcsolatos előírások, technológiai utasítások betartása viszont már a vad- és természetvédelem *emberi tényezőit* hangsúlyozza.

Összefoglalás

A magyar vadászat és természetvédelem történeti kapcsolata akkor kezdődött, amikor a mai fogalmaink szerinti természetvédelem még nem is alakult ki. A vadásztörténetből ismert, viszonylag korai állatfajvédelem, esetleg a vadon élő állatok élőhelyének védelmére utaló törekvés ugyanis a természetvédelem kezdeteit is jelenti. Ugyanígy természetvédelmi kérdés a fajok kipusztulása is, amely szintén összefügg a vadászattal. A védelem lehetséges eszköze a vadászat korlátozása lehetett. Jelentősebb kíméletekre azonban csak az osztrák-magyar kiegyezést követő időszakban, a múlt század utolsó harmadában került sor. A megszülető vadászati törvényeket és a ennek alapján kibontakozó, fejlődő magyar vadgazdálkodást alapvetően befolyásolták az ország és az egyének gazdasági érdekei, illetve

az általános, „klasszikus” vadászati kultúra. Ezért a korbéli vadászati célkitűzések nem mindenben teljesítették a mai természetvédelem elvárásait. Mégis, a vadászott, nemes vad szaporodása és a gazdaságilag hasznos állatok alkalmazása a természetvédelem szempontjából is becses törekvés.

A vadászat nagyon keveset tudott tenni a századfordulón felgyorsuló gazdasági fejlődés természetátalakító hatása ellen. A síkvidéki területeken végrehajtott folyószabályozások, lecsapolások, a hegyvidéki erdőkitermelések alapvetően megváltoztatták egyes vadfajok életlehetőségeit. Az ekkor körvonalazódó, megszülető természetvédelem ezt az átalakulási folyamatot igyekezett mérsékelni, vagy legalább egyes vidékeket a megváltozás, megváltoztatás alól mentesíteni. Ebben a törekvésében természetes szövetségese lehetett a vadászat. A vadászok közül is egyre többen ismerték fel, hogy a fajvédelem elválaszthatatlan az élőhelyek védelmétől.

Az első világháború utáni időszakban mind a vadászat, mind a természetvédelem új helyzetbe került. A vadászat, vadgazdálkodás tovább belterjesedett, aminek számszerű eredményei ma is imponálóak. Az apróvad-gazdálkodásban elért sikereket egyre kevésbé a ragadozók, mint a szélsőséges időjárás, a nagy telek veszélyeztették. A nagyvadat illetően pedig már felmerült a túlszaporodás kérdése.

A régóta sürgetett természetvédelmi törvény 1935-ben született meg. Hatására az állatfajvédelem újabb lendületet vett, s elkezdődött a területi, törvényen alapuló természet- védelmi munka is.

A második világháborút követően ismét új helyzet alakult ki. A vadászati jog és az élőhelyek tekintélyes részét jelentő erdők államosításával a területi vad- és természetvédelem kezdeményezői évekig a vadászok voltak. Ugyanakkor a gazdasági termelés elsődlegességének a hangsúlyozása a természetvédelmi területek létrehozásának lehetőségét

beszűkítette. Tehát maradt az állatfajvédelem, amiben továbbra is a vadászok voltak a partnerek.

Az 1960-as években megteremtődtek a jogi és gazdasági lehetőségek ahhoz, hogy a természetvédelmet a kor követelményeinek, illetve a nemzetközi elvárásoknak megfelelően fejleszthessék. Ezt a következő két évtizedben a védett területek számának és kiterjedésének jelentős gyarapodása és a természetvédelem országos szervezetének kiépítése követte. A védett állatfajok jegyzékét időről időre közzétették, amelyek szerint a vadászható fajok száma lényegesen szűkült.

Az 1960-as évekre hazánk nagyvadállománya mind a mennyiségét, mind a minőségét tekintve számottevővé vált. Ezt a színvonalat csak megfelelő állományszabályozással és élőhely-gazdálkodással lehetett fenntartani. Az ilyen irányú munkákat azonban gyakran elhanyagolták, illetve a törekvéseket nem koronázta siker. Pedig a természetvédelem érdekei is a kiváló genetikai tulajdonságú, az élőhelyet csak a tűrészhatárig terhelő nagyvadállomány kialakítását kívánják.

A mezőgazdasági gépesítés és kemizáció az apróvad életlehetőségeit beszűkítette. A vadászok az élőhely védelmében keveset, a fácánállomány mesterséges szaporításában viszont sokat tudtak tenni a további vadászati lehetőségek megteremtése érdekében. A természetes környezet romlása viszont mind a nagyvad-, mind az apróvad-gazdálkodás és -magától érthető módon - a természetvédelem érdekei ellen hatottak. A vadászat és a természetvédelem kapcsolatában többször felmerült, hogy a vadászat, vadgazdálkodás vajon mennyiben alkalmazott természetvédelmi tevékenység. Annál is inkább, mert a vadász a területen fegyverrel járva nemcsak a vadászat tárgyát képező vadfajokat (engedélyezett időben, -módon és -mennyiségben) ejtheti el, hanem esetleg „megtévedhet”, jelentős természeti értékeket is elpusztíthat. Az állatfajok fenntartásával,

szaporodásuk elősegítésével, a kiváló egyedek érdekében végzett szelektálással és nem utolsósorban az élőhelyek óvásával viszont a vadászat egyértelműen természetvédelmi feladatokat lát el. Ennek a felismerése, illetve elismerése azonban időnként vitára adott okot.

Ugyancsak ellentmondásos volt a vadászat, a természetvédelem és a természetjárás kérdése is. A természetvédelem évtizedekig küzdött egyes nevezetes objektumok szabadon látogathatóságáért, más helyeket viszont mindenféle forgalomtól el kellett zárni. A természetbe vágyó, jelentős tömegek igényeit mégis gyakran a vadászat és természetvédelem érdekeinek sérelmére is kénytelenek voltak kielégíteni. A jövő feladata azokat a korlátokat megtalálni, amelyek elfogadhatók mind a vadászatra jogosult, mind a terület tulajdonosa, mind pedig a természetvédelmi szervezet számára.

„A midőn az ember írták a múlt századi vadászati sajtóban - megletebb korban meggyőződött már a felől, hogy mindaz, mi emberi mű, nagyobbbrészt csak mulékony élvezet nyújtó, értéknélküli hiúság: a természet felé fordul s ebben leli azon gyönyöröket, melyek nem mulandók, nem csalékonyak, hanem örök értékűek, a lelket mindig vidámítók, a sok bút és gondot feledtetők.”⁹⁹ A XX. század végének emberei még fokozottabb mértékben vágnak a mindennapi életükből egyre jobban kiszoruló természet felé. A vadászok, a természetvédők és mindannyiunk közös felelőssége, hogy ezeket a vágyakat nemcsak napjainkban, hanem a következő évezredben is ki lehessen elégíteni.

Jegyzetek

Rövidítések

A.	= Aquila
B.	= Búvár
Bp.	= Budapest
E.	= Az Erdő
EK.	= Erdészeti Kísérletek
EL.	= Erdészeti Lapok
ERFA.	= Erdőgazdaság és Faipar
K.	= Kócsag
Kvár.	= Kolozsvár
M.	= Melléklet
MV.	= Magyar Vadász
MVú	= Magyar Vadászújság
N.	= Nimród
NVl.	= NVú = Nimród Vadászlap (Vadászújság)
T.	= A Természet
TtK.	= Természettudományi Közlöny

- 1/ KAÁN Károly: Naturschutz mit Hinsicht auf die Geschichte der ungarischen Forstwirtschaft. Zeitschrift für Weltforstwirtschaft 1949/40. 141.
- 2/ LÁSZLÓ Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. (Bp., 1944.) 245.
- 3/ ZOLNAY László: Vadászatok a régi Magyarországon. (Bp., 1971.) 77.
- 4/ FODOR Tamás: Az ősidőktől 1880-ig. In: Vadászat Magyarországon. (Bp., 1980.) 11.
- 5/ CSŐRE Pál - NAGY Domokos Imre: A magyar vadászat története. N. 1977.2: 67.
- 6/ CSŐRE Pál: A Kárpát medence vadállományának alakulása. In: Vadászati kultúra. Szerk.: IZRAEL Gábor (Bp., 1971.) 8.
- 7/ Uo. 4-12.
- 8/ Uo. 25.
- 9/ Lásd 3/ 120.
- 10/ Lásd 6/ 18. és 33.
- 11/ N.KISS István: A paraszti vadászat Magyarországon (XVI-XVIII. század). Agrártörténeti Szemle 1974. 66-71.
- 12/ Lásd 5/ 3:115.
- 13/ DÉKÁN István: Kalandozások a vadászat történetében. (Bp., 1972.) 97-102.
- 14/ Lásd 1/ 145.
- 15/ Lásd 4/ 25.
- 16/ SZABÓ Lajos: Kisújszállás története a XVI. századtól a XIX. század első negyedéig. In: Kisújszállás város története II. Szerk.: SZABÓ László (Kisújszállás, 1987) 116.
- 17/ Lásd pl.: ÚJFALVI Sándor: Az erdélyi régibb és közelebbi vadászatok és vadak. (Kvár, 1854 - Bp., 1982.) 83-98.
- 18/ Lásd bővebben: OROSZI Sándor: Ösvények természetvédelmünk forrásaihoz. Erdészettörténeti Közlemények III. (Bp., 1991.) 109-110.

- 19/ Lásd bővebben: OROSZI Sándor: A magyar természetvédelem kezdetei. (Bp., 1986.) 12-15.
- 20/ Lásd 6/ 24.
- 21/ PETÉNYI János Salamon: Petényi Salamon János állatkínzás elleni védekezésének rövid vázlatja. In: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Kolozsvárott tartott ötödik nagy-gyűlésének munkálatai. (Kvár., 1845) 38-39.
- 22/ MESZÁROS Károly: Az új erdőtörvény a polgári magánjog és nemzetgazdasági érdekek szempontjából. (Pest, 1858.) 13.
- 23/ MISKOLCZI Gáspár: Egy jeles Vad-kert, avagy az oktan állatoknak telylyes Historiaja (FRANZIUS Farkas után). (Lócse, 1702.) 377.
- 24/ SAJÓ Károly: Az őstermészet kincseinek megmentése. TtK. 1905. 733.
- 25/ SZLÁVY Kornél: Az újvidéki „Nagy rét” madárvilága. A. 1908. 244.
- 26/ Lásd bővebben: 18/.
- 27/ A Kis-Balaton első világháború utáni helyzetére vonatkozó forrásmunkákat illetően Sterbetz István a következő forrásokra hívta fel a figyelmet (akinek ezúton is köszönetet mondok segítségéért): FÖLDEVÁRY Miksa: Óvjuk meg a Kisbalaton természetvédelmi területét. T. 1919. 73-80., Uő. A Balaton-környék természeti emlékei. EK. 1928. 319-332., Uő. Magyar madárrezervátumok. K. 1929. 6-19., SCHENK Jakab: Az őstermészet kincseinek védelme magyar földön. TtK. 1919. 241-251., Uő. A gyakorlati természetvédelem megindulása Magyarországon. A. 1921. 51-65., Uő. A kis-balatoni kócsagtelep. Archivum Balaticum 1926. 55., Uő. Kócsagvédelem, természetvédelem. A. 1921. 177., Uő. Kócsagvédelem. NVI. 1922. 63-64., Uő. Kócsagvédelem, természetvédelem. A. 1923-24. 303-304., Uő. Kócsagvédelem, természetvédelem. A. 1927-28. 459-461., Uő. Kócsagvédelem, természetvédelem. A. 1929-30. 357-360., Uő. Kócsagvédelem,

- természetvédelem. A. 1931-34. 329-334., KEVE András: Adatok a Kis-Balaton madárvilágához. A. 1975. 49-79., Uő. Adatok a Kis-Balaton madárvilágához. A. 1978. 191-226.
- 28/ WARGA Kálmán: Madárvédelmi Tízparancsolat. NVú. 1928. 69.
- 29/ KÁLÓCZY Lajos: Természetvédelem és vadórás. MVú. 1930. 311.
- 30/ NAGY Jenő: Az új vadászati tilalmi rendelet a természetvédelem szempontjából. NVú. 1933. 505.
- 31/ Sterbetz István szíves közlése alapján.
- 32/ Természetvédelem. A vadvédelem jelentősége. MV. 1951. 1:3.
- 33/ Természetvédelem. MV. 1951. 8:2 és 9:2.
- 34/ NAGY Jenő: Természetvédelem. Jogos és helyes-e ragadozóemlőseink kíméletlen irtása. MV. 1951. 3:4.
- 35/ GÁBOR István: Ragadozó „utánpótlás” a tihanyi természetvédelmi területen. MV. 1957. 10:17.
- 36/ STERBETZ István: Vadászok nyomában. MV. 1958. 12:10-12.
- 37/ STERBETZ István: Küldetés ... MV. 1959. 12:5.
- 38/ STERBETZ István: Örömmel beszéltünk róla MV. 1961. 1:14.
- 39/ GERÉBY György: Jelentés a szaporcai gémtelpről. MV. 1966. 7:11., Uő. 1967. évi jelentés a szaporcai gémtelpről. MV. 1967. 8:6.
- 40/ STERBETZ István: Az elmúlt évad vízivadas tapasztalatai. MV. 1967. 4:4-5.
- 41/ BERETZK Péter: Vadászat és természetvédelem. In: A II. Magyar Vadász Napok előadásai. Budapest, 1967. október 26-27-28. (Bp., 1968) 283.
- 42/ TÓTH Sándor: Hová tart a vadászat? N. 1970. 5: 2-5.
- 43/ STUDINKA László: Világos beszéd. N. 1970. 7:4.
- 44/ BENCZE Lajos: A vadászat és a természetvédelem. N. 1971. 1:6

- 45/ TILDY Zoltán: Vadászat és természetvédelem. N. 1970. 1:5.
- 46/ STUDINKA László: Az erdő és a vad. Élet és Tudomány 1971. 1660. A kérdéshez láss még néhány korabeli vélekedést pl.: TILDY Zoltán Természetvédelem és vadászat. In: A vadászat kézikönyve. Szerk.: SÁRKÁNY Pál - VALLUS Pál. (Bp., 1971.) 27-30., FODOR Tamás: Amiért tennünk kell. N. 1972. 4:16-17.
- 47/ Ismerteti: VARGA Domokos: Természetvédelem. In: Vadászati Világkiállítás 1971. Emlékalbum. (Bp. - 1972 -) 104-106.
- 48/ Lásd: A MÉM miniszteri értekezletének határozata a környezetvédelemről és feladatairól a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó ágazatokban és intézményekben. (Bp., 1973.) 23.
- 49/ RAKONCZAY Zoltán: A vadászat és a természetvédelem. N. 1973. 4:1., Uő. még erről a kérdéstről: Természetvédelem. In: Vadászati évkönyv '75. (Bp., 1975) 162-168.
- 50/ Lásd: SÁRKÖZY Sándor: Az Országos Vadászetikai Bizottság állásfoglalása a természet védelmében. N. 1974. 9:1.
- 51/ Lásd pl.: KOLLER Mihály: Vadászat vagy természetvédelem? N. 1978. 10:434.
- 52/ Lásd pl. ILLISZ László: Néhány gondolat a környezetvédelemről. N. 1975. 10:1-2., KANTOR Sámuel: Vadászok a környezet védelméért. N. 1979. 3:98., HOMONNAY Zsombor: Tiszta vizet a pohárba! N. 1981. 12: 530., MÉSZÁROS Károly: Környezet- és természetvédelem a vadgazdálkodásban. N. 1981. 7 (M): 12-13., NAGY István: Közös úton. N. 1984. 5-6: 203.
- 53/ KOLLER Mihály: Beszéljük meg közös dolgainkat. N. 1974. 2:7.
- 54/ Lásd ezekről: PATAKY Ernő: Nemzetközi vadászati szervezetek. N. 1974. 5: 8-9.

55/ Lásd ezekről: MAJOR István: A természetvédelem nemzetközi szervezetei. N. 1976. 7. (M): 53-55.

56/ STERBETZ István: Vadászat halászat természetvédelem. In: Vadgazdálkodás és természetvédelem. Vadászat, halászat, horgászat és természetvédelem Békés megyében. Szerk.: RÉTHY Zsigmond. (Békéscsaba, 1978.) 7-12. Ugyanakkor köszönöm Sterbetz Istvánnak ugyanebben a kérdésben adott kiegészítéseit is, amit a lektori véleményében volt szíves közölni.

57/ RAKONCZAY Zoltán: A vadászat és a természetvédelem. N.1973. 4:1.

58/ Lásd 38/.

59/ LASZ Samu: Nemzeti parkok. Pesti Hírlap. 1908. jan. 5. 34-35., Uő. Nemzeti parkok (Magyarország természeti kincseinek megőrzése) Pesti Hírlap. 1910. febr. 16. 10-11.

60/ DÉCHY Mór: A természet védelme és a nemzeti parkok. TtK. 1912. 81-99.

61/ Gyöngyöshalászi TAKÁCH Gyula: Hazai fauna- és flóra-védő helyek. Vadászlap 1913. 299-301.

62/ MADERSPACH Viktor: Páreng -Retyezát. Vadászataim a Déli-Kárpátokban. (Bp. - 1935 -) 5.

63/ KINSZKI Imre: Budapest nemzeti parkja. B. 1937. 273-275.

64/ PARTY István: A dunai erdők és a dunai szarvas múltja, jelene és kiépíthető jövője. E. 1958. 13.

65/ D(ÉNES) I(stván): Együttes erdő- és vadgazdálkodás a pilisi Nemzeti Parkban. MV. 1961. 7:15.

66/ Lásd: SZILÁGYI Ferenc: Kié a puszta? B. 1964. 5:317-318., RADETZKY Jenő: Mikor lesz már Nemzeti Parkunk? MV. 1965. 10:12. SZÉKY Péter: A létesítendő Hortobágyi Nemzeti Park. MV. 1966. 9:16-17.

67/ Az előzményekre és a tudósok levelére lásd: NAGY Domokos Imre: A vadászok kezdték ... N. 1984. 12: 535-537.,

- SÁNDOR András (szerk.): Bükki Nemzeti Park. Kilátás a kövekről. (Bp., 1983.) 17-18.
- 68/ A két nemzeti park vadászati viszonyairól lásd: KOVÁCS Gergelyné SALAMON Ferenc: Hortobágy - A nomád pusztától a Nemzeti Parkig. (Bp., 1976) 196-210., TÓTH Károly (szerk.): Nemzeti park a Kiskunságban. (Bp., 1979) 397-399., BANKOVICH Attila: A Kiskunsági Nemzeti Park természeti értékei. N. 1978. 8: 367-369., FINTHA István: A Hortobágyi Nemzeti Park I-II. (Ahol a föld az eget éri ... Ártéri erdők, nádas mocsarak, szikes puszták élő kincse). N. 1976. 7:310-311., 8: 348-350.
- 69/ RAKONCZAY Zoltán: A Hortobágy, első nemzeti parkunk. B. 1973. 2:73.
- 70/ A vadászati viszonyokról lásd: SÁNDOR András (szerk.): Bükki Nemzeti Park. Kilátás a kövekről. (Bp., 1983.) 370-371.
- 71/ Lásd: VARGA Zsolt: Az Aggteleki Nemzeti Park császármadár (*Tetrastes bonansa* L. 1758.) állománya. A. 1991. 57-70.
- 72/ Az érvényes vadászati díjakról, -lehetőségekről összefoglalót közöl: KOLOSVÁRY Bálint: Vadászati jog. (Bp., 1923) 198-199.
- 73/ Magyar Országos Levéltár. K-184. 1915-B/1-25941.
- 74/ ÖTVÖS Balázs: A vad szaporodásának a feltételei. In: Vadászati útmutató az 1930-31. vadászati évre. Szerk.: NAGY László (Bp., 1930.) 78.
- 75/ Krónika 1. Természetvédelem, turisztaság - erdőgazdaság, vadászat EL. 1934. 462.
- 76/ RÉZ Endre: Turistatájékoztató. N. 1931. 11:186.
- 77/ Az Országos Erdészeti Egyesület könyvtára. Az 1935. évi IV. tc. Törvényjavaslat ... 46.
- 78/ A törvény tárgyalásáról lásd részletesebben: 19/98-105.
- 79/ Lásd pl.: LÁNG Rezső (Sólyom): A természetjárók kívánságai. N. 1939. 131-132.

- 80/** Lásd pl.: LESTYÁN Sándor: Vadászok és turisták. MV. 1949. 21:3., 1950. 3:15.
- 81/** KÓHALMY Tamás: Természetvédelem, erdő-, mező- és vadgazdálkodás a belterjesedés folyamatában. MV. 1967. 11:5.
- 82/** Lásd pl.: BENKŐ Pál: A vadászat. Gyakorlati szakkönyv. (Bp., 1935.) 163-164., A. BALOGH Aladár: Az alföldi és kopár területek fásítása, erdősítése az időjárási viszonyok és vadvédelem szempontjából. MVú. 1940. 213-214.
- 83/** KOPÁR Lajos: Csenderesek jelentősége. NVI. 1946. 133.
- 84/** BALKAY Adolf: A szarvas és vadászata. (Bp., 1903.) 28.
- 85/** BAKKAY László: Az erdő-, mező- és a vadgazdálkodás összehangolása. In: A II. Magyar Vadász Napok előadásai. Budapest, 1967. október 26-27-28. Szerk.: SZILÁGYI Géza. (Bp., 1968) 30.
- 86/** A nagyvadállomány élőhelyére lásd pl.: BENCZE Lajos: Miért kell foglalkoznunk a vadgazdasággal? Erdőgazdaság 1955. 4: 11-12., Uő. Vadgazdálkodásunk természeti adottságai. (Bp., 1972.), Uő. A vadállomány fenntarthatóságának lehetőségei. A vadászati ökológia alapjai. (Bp., 1979.), Uő. Az érem harmadik oldala. N. 1986. 3: 112-113., KÖLÚS Gábor: Vadgondozás, élőhely-gazdálkodás. (Bp., 1986.), KERSZTESI Béla: Létesítsünk „takarmányerdőket” N. 1988. 7:14(302)-15(303).
- 87/** Az apróvadállomány élőhelyére lásd pl.: BALÁZS István: Erdős mező. N. 1970. 10:14., Uő. Az élőhely védelmében. N. 1979. 12:547., BALÁZS István - FARKAS Dénes: Lehette vádirat is azok ellen, akik csak pusztítói a fáknak, csendereseknek. N. 1978. 4: 153-155., BENCZE Lajos: Csenderesek, vadrejtők kialakítása. N. 1980. 11: 492-493., BERTÓTI István: Az apróvadállomány kialakulását befolyásoló ökológiai tényezők a nagyüzemi mezőgazdaságban. In: A II. Magyar Vadász Napok előadásai. Budapest, 1967. október 26-27-28. Szerk.: SZILÁGYI Géza. (Bp., 1968.) 160-170., BULIN István: A vadvédősűrűk

jelentősége. N. 1982. 10 (M): 2-4., FARKAS Dénes: Fokozott védelmet az apróvad számára. N. 1975. 11:28 és 30., GÁL János: Szükség van-e mezővédő erdősávokra? N. 1983. 4 (M): 1-3., É. KISS Sándor: A nádaserek, fenekek, rétek védelmében. N. 1974. 7:30., KÖLÚS Gábor: Bizonyára. N. 1979. 12: 546., NAGY Emil: Az erdősávok szerepe a mező- és vadgazdálkodásban. MV. 1961. 11:6-7., NAGY István: Vad, környezet, táplálék. N. 1981. 1:8-9., STUDINKA László: Puszta mező. N. 1970. 1:6-8. A tarlóégetésekre lásd pl.: BALÁZS István: Vadállományunk védelmében. N. 1976. 9 (M): 69-71., FARKAS Dénes: Tarlóégetés vadkímélő módon. N. 1978. 7: 324-325., ZAJÁK Árpád - FARKAS Dénes: A tarló- és szalmaégetés hatása a vadonélő állatokra. N. 1988. 8:30(366) - 31(367).

88/ Lásd pl.: N. 1986. 4: 40-41.

89/ BÁRSONY István: Vadtenyésztés. In: Többtermelés a mezőgazdaságban. Szerk.: KOVÁCSY Béla. (Bp., 1916.) 272.

90/ Lásd: BERTÓTI István: A vegyszeres növényvédelem kihatása a vadállományra. MV. 1956. 4:4., Uő. A vegyszeres rovar- és gyomirtás kihatása a vadra. MV. 1956. 5:13., Uő. A vegyszeres növényvédelem vadgazdasági kihatása. MV. 1959. 5: 13-14.

91/ A vitához lásd: BENCZE Lajos: A növényvédőszer alkalmazásából eredő ártalmak a vadállományra és egyéb hasznos gerincesekre. MV. 1962. 1:4-5., NAGY Bálint: A növényvédő szerek apróvad-gazdálkodásban okozott káros kihatásairól. MV. 1962. 6: 4-5., továbbá a „Magyar Vadász” 1962. 8:19-20. és 9-18. lapjain között hozzászólásokat. Ugyanakkor az erdészeti szaksajtóban: ERDÉLYI János: Van-e okunk aggódni az apróvadért a vegyszeres gyomirtás miatt? ERFA., 1962. 2: 22-23., UBRIZSY Gábor: Okozhat-e a vegyszeres gyomirtás apróvad - elhullást? ERFA. 1962. 5:14., SZIGETHY László: Hozzászólás Erdélyi János igazgató, Baja -